

«БЕКІТЕМІН»

ҚР ҒЖБМ «Ұлттық тестілеу орталығы» РМҚК директоры

Р.Т. Емелбаев

2023 ж.

**«Дәстүрлі орындаушылық өнер тарихы» пәні бойынша
Педагогтердің білімін бағалауға арналған
тест спецификациясы
(2023 жылдан бастап қолдану үшін)**

- 1. Мақсаты:** Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білімнің білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарында жұмыс істейтін педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғаларды аттестаттау барысында Ұлттық біліктілік тестілеуді өткізу.
- 2. Міндеті:** Педагог қызметкерлердің біліктілік деңгейінің біліктілік талаптарға сәйкестігін анықтау.
- 3. Тест мазмұны:** «02150300 - Вокалдық өнер» мамандығы 4S02150302 - Дәстүрлі ән салу әртісі, балалар музыка мектебінің оқытушысы біліктілігі бойынша «Дәстүрлі орындаушылық өнер тарихы» пәнінен педагог қызметкерлерді аттестаттауға арналған тест.

№	Тақырып	№	Тақырыпша
01	Қазақ халқының дәстүрлі, кәсіби ән-жыр өнері	01	Кіріспе. Дәстүрлі әншілік өнер және оны таратушылар
		02	Қазақ халқының ән мұрасы. Ән мәдениетінің негізгі жанрлары
		03	Қазақ халқының жыршылық өнері, мектептері: Сыр, Маңғыстау, Жетісу
		04	Қара өлеңдер, олардың формасы, халық әндері
		05	Кәсіби әншілік өнер. Кәсіби деңгейдегі халық әндері
		06	Қазақ жеріндегі кәсіби әншілік мектептер. Арқа, Батыс, Жетісу әншілік мектептері
		07	Арқа әншілік дәстүрі. Алтай-Тарбағатай әншілік мектебі
02	XIX -XX ғ.ғ. кәсіби әншілік-жыршылық мектептерді қалыптастырушы тұлғалар	08	Абай Құнанбайұлы, Біржан сал, Ақан сері шығармашылықтары Естай, Майра, Әсет шығармашылықтары
		09	Үкілі Ыбырай, Мәди, Жаяу Мұса, Балуан Шолақ, Ғазиз, Шашубай, Иманжүсіп, Жарылғапберді шығармашылықтары
		10	Жетісу әншілік мектебінің ірі өкілдері Дәурен сал, Кенен, Жамбыл шығармашылықтары Қапез, Пішән, Бармақ, Сауытбек, Сәдіқожа, Қалқа, Өзімхан шығармашылықтары Жетісу жыр мектебі: Сүйінбай, Бақтыбай, Үмбетәлі, Құлмамбет шығармашылықтары
		11	Батыс әншілік мектебі. Мұхит, Сары Батақұлы, Әли Құрманов, Ғарифолла Құрманғалиев шығармашылықтары. Батыс терме-толғаулары. Сыпыра, Сартай шығармашылықтары
		12	Маңғыстау әндері мен жыр-термелері. «Жеті қайқы» өнері. Сүгір, Абыл, Нұрым, Қашаған шығармашылықтары
		13	Сыр өңірі жыршылық мектебі. Нұртуған, Тұрмағанбет,

		Жиенбай, Сәрсенбай жыраулар шығармашылықтары және олардың шәкірттері
	14	Қазақстандағы қазіргі заман дәстүрлі орындаушылық өнері және кейінгі дәстүрлі әнші-композиторларының шығармашылығы
Мәнмәтіндік тапсырмалар (мәтін, кесте, графика, статистикалық ақпараттар, суреттер және т.б)		

4. Тапсырма мазмұнының сипаттамасы:

Қазақ халқының дәстүрлі, кәсіби ән-жыр өнері

Дәстүрлі әншілік өнер және оны таратушылар. Дәстүрлі кәсіби әндер кемел құрылымымен, кең диапазон, күрделі ырғақ-иірімдерімен ерекшеленеді, сондықтан кәсіби әндерді, негізінен, арнайы ұстаз алдын көрген әншілер ғана орындайды. Әуендік, орындаушылық, құрылымдық өзгешеліктеріне, орнығып, өрістеген өлкелеріне қарай дәстүрлі ән өнерінде, шартты түрде, бірнеше кәсіби әншілік дәстүрлер мен мектептер қалыптасты. Олар – Арқа, Жетісу, Батыс, Сыр және Алтай-Тарбағатай әншілік мектептері деп аталады. Кәсіби әндердің көбісі – жоғарғы регистрде айтылатын қаратпа әуен-сөздерден басталады.

Жыршылық өнер. Халық өміріндегі жырдың алар орны ерекше. Оның жіктелуі: батырлық, ғашықтық, тарихи жырлар. Формалары 7-8 және 11 буын болып келеді. Музыкалық-поэтикалық орындалуында белгілі мағына бар, яғни ел өміріндегі елеулі оқиғаларды тақырыпқа сай суреттейді. Кәсіби жыршылық өнер шығармашылығы атадан балаға жеткен ауыз әдебиетінің бір түрі. Жыршылық өнердегі «ұстаз-шәкірт» үрдісі, оның осы күндегі жалғастығы.

Қазақ халқының жыршылық өнері, мектептері. Ақын-жыраулар мектебі. Қазақ жерінде XV ғасырда жыраулық мектеп қалыптасады. Жыраулар поэзиясы музыкамен тоғысады. Бұқар жырау, Асанқайғы, Қазтуған, Шалкиіз, Доспанбет, Махамбет шығармашылықтары сөзіміздің дәйегі.

XIX -XX ғ.ғ. кәсіби әншілік-жыршылық мектептерді қалыптастырушы тұлғалар.

Абай Құнанбайұлы (1845-1904). Ақын, ағартушы, ғұлама, философ, гуманист, қазақ жазба әдебиетінің негізін қалаушы. Композитор, қазақ қалалық демократиялық әнін шығарушы.

Біржан-сал Қожағұлұлы (1831-1894). Белгілі ақын, XIX ғ. кәсіби әнші-композитор, арқа әншілік мектебін қалаушыларының бірі. Өмірбаяны. Көкшетау обл., Еңбекшілдер ауд.-на қарасты Қожағұл ауылында дүниеге келген. Халық композиторы, әнші, ақын. Тарихта Сарамен, Шөжемен айтысқан айтыстары жеткен.

Ақан сері Қорамсаұлы – 1843 кей деректерде 1834 жылы Көкшетау облысы, Айыртау ауданы, Қоскөл деген жерде дүниеге келген. Жастайынан ауыл молдасынан тәлім алған. Белгілі ақын, әнші. Белгілі шығармалары: «Балқадиша», «Сырымбет», «Құлагер» және т.б.

Балуан Шолақ - 1864 жылы Ұлы жүздің Дулаттан тараған Сәмбет деген руынан, Сәмбет ішінде Баймырза деген кісіден туған. Оның азан шақырып қойған есімі Нұрмағамбет, кейін қолының басы күйіп (біреулер үсіп дейді) саусақсыз қалады. Сөйтіп Шолақ атанады, ал «Балуан» сөзі Шолақтың күшіне байланысты халықтың өзінің қосқаны. Белгілі әнші, ақын, балуан. Шоқтығы биік шығармасы «Ғалия» қызға арналған әні.

Жетісу әншілік мектебінің өкілдері. Жетісу әншілік мектебінің негізгі өкілдері Кенен Әзірбаев, Жамбыл Жабаев, Қапез Байғабылұлы, Сәдіқожа Мошанұлы және т.б.

Кенен Әзірбаев Жамбыл облысы, Қордай ауданы, осы күнгі Кенен атындағы колхоз тұрған жерде 1884 жылы туған. Әкесі Әзірбай айтарлықтай өнерлі болмаса да, ауыл арасында ән салып, домбыра тарта білген. Кененнің әндері тура Жетісу өңірінің табиғатының сұлулығына арналғандай әдемі, әуезді болып келеді.

Жетісу жыр мектебі. Жетісу жыршылық дәстүрі XIX ғасырда аяғына нық тұрған төл дәстүрлеріміздің бірі. Бұл дәстүрдің негізін қалаған Қаблिसа жырау, Сүйінбай, Жамбыл, Майкөт, Құлмамбет, Бақтыбай, Сарыбас, Бармақ, Өмірзақ, Үмбетәлі т.б. ақын-жыршылыр.

Сүйінбай Аронұлы (1815-1898). Өмірбаяны. Шығармашылығына шолу. Оның кең тынысты эпикалық жырлары мен айтыстары ақындық даңқын шығарды. „Өтеген батыр”, „Жабай батыр”,

„Сұраншы батыр”, „Саурық батыр” атты толғау, жырларында халқымыздың ерлік күресін суреттеп, Сұраншы, Саурық сынды батырлардың бейнесін жасады.

Батыс әншілік мектебі. Батыстың кәсіби әндері эпикалық шығармалардың негізінде қалыптасқан. Бұл мектептің әндері батырлық, ерлік, елдік ұрандық сарынмен, төкпе қағыспен ерекшеленеді. Әндерінің әуендері фермата дыбысында негізделген. Яғни, жоғарғы дыбысты ұстап тұрып, тік шырқау арқылы. Батыс әншілік мектебін қалыптастырған Мұхит, Досат, Қиса, Аманғали, Аухат, Сары, Қызыл, Молдабай, Өтеғали, Сарышолақ, кейінгі алтын көпір болған Ғарифолла Құрманғалиев болып табылады.

Мұхит Мерәліұлы (1841-1918). Батыс Қазақстан ән мәдениетінің белгілі өкілі. Өмірбаяны. бұрынғы Орал обл., Қаратөбе ауд., Ақбақай а. – 1918, сонда) – халық композиторы, әнші-ақын, күйші-домбырашы.

Ғарифолла Құрманғалиев 1909 жылы Орал облысы, Қаратөбе ауданы, Ақкөл деген жерде дүниеге келген. Әнге деген талпынысы Мұхиттың жолын қуған адамдарға жақындағаннан басталған. Шынтас пен Шайқымен кездесіп, шәкірт болған. Көптеген әндерді жеткізіп, өз жанынан да әндер шығарған.

Батыс терме-толғаулары. Батыс өлкесінің жыршылық мектебі бірнеше топқа бөлінеді. Жайық бойындағы термелер ойнақы, шырқата салынса, Маңғыстау жағында салмақты бір қалыпты мақамдармен орындалады. Ал бұлардан өзге Қарақалпақстан қазақтарының ішінде бөлек мектеп болып кеткен Наурызбек жыраудың дәстүрі аса күшті жігермен, жылдам ырғақта орындалады.

Сыр өңірінің жыршылық мектебі өз ішінде Арал, Қармақшы болып екі дәстүрге бөлінеді. Басқа өңірлерге қарағанда Сырдың жыр-термелерін көмейге салып айтады, және аспап сүйемелінде де, ішекті іліп отыратын өзгешеліктер бар.

Нұртуған Кенжеғұлұлы 1887 жылы Арал ауданы, Аманөткел ауылы, Мырзабас мекенінде дүниеге келген. Атасы Еспембет суырыпсалма ақын, әкесі Кенжеғұл күйші, анасы Айсұлу шежіреші болған. Сауатын ауыл молдасынан ашып, кейін медреседе оқыған. Нұртуған Арал өңірінде «Нұртуған мектебі» аталатын жыршылық, ақындық өнер мектебін қалыптастырды.

Тұрмағамбет Ізтілеуұлы 1982 жылы Қызылорда облысы, Қармақшы ауданында дүниеге келген. Алғаш Алдашбай ахуннан сауат ашқан, кейін Көкілташ медресесінде оқыған. Көптеген дастандардың авторы. Шығыстың мол мәдени мұраларын еркін оқыған.

5. Тесттің бір нұсқасындағы тест тапсырмаларының қиындығы: Тест тапсырмаларының қиындығы 3 деңгейде беріледі: базалық деңгейде (А) – 25 %; орташа деңгейде (В) – 50 %; жоғары деңгейде (С) – 25 %.

Базалық деңгейдегі тест тапсырмалары қарапайым білім мен дағдыларын пайдалануға, түсушінің ең төменгі дайындық деңгейіне баға беруге, белгілі бір нұсқаулардың көмегімен әрекеттерді орындауға, қарапайым дәлелдер мен ұғымдарды пайдалануға негізделген.

Орташа деңгейдегі тест тапсырмалары негізгі білім мен дағдыларын дұрыс пайдалануға, жаңа жағдайларда қарапайым модельдерді тануға, деректерді талдау мен салыстыруға, жүйелеуге, дәлелдерді қолданып, ақпаратты жалпылау мен қорытынды жасау қабілеттерін бағалауға негізделген.

Жоғары деңгейдегі тест тапсырмалары неғұрлым күрделі білім мен дағдыларын пайдалануды, тапсырмалардың күрделі модельдерін тануды, мәселелерді шешу үшін білім мен дағдыларын біріктіруді, күрделі ақпаратты немесе деректерді талдауды, пайымдауды, тұжырымдарды негіздеуге бағытталған.

6. Тест тапсырмаларының формалары: Бір дұрыс жауапты таңдауға арналған жабық формадағы тест тапсырмалары.

7. Тест тапсырмасын орындау уақыты: Бір тапсырманы орындау ұзақтығы орташа – 1,5-2 минут.

8. Бағалау: Аттестация кезінде тестілеудің жиынтық балы есептелінеді.

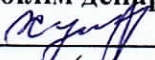
Төрт жауап нұсқасынан бір дұрыс жауап таңдалған тапсырма үшін 1 балл, дұрыс орындалмаған тапсырмаға 0 балл алады.

9. Ұсынылған әдебиеттер тізімі:

1. Кәрменов Ж. Халық әндерімен халық композиторларының әндері. Алматы, 1991.
2. Кәрменов Ж. Қазақстан композиторларының әндері. Алматы, 2001.
3. Байгабулова К. Алматы: Аруна, 2004.
4. Аманов Б., Мухамбетова А. Казахская традиционная музыка и XX век. – Алматы: Дайк-Пресс, 2002.
5. Турсунов Е.Д. Древнетюркский фольклор: истоки и становление. Казахстанские востоковедные исследования// Турсунов Е.Д. – Алматы: Драйк-Пресс, 2001.
6. Турсунов Е.Д. Истоки тюркского фольклора. Коркыт/ Е.Д. Турсунов. – Алматы: Драйк-Пресс, 2001.
7. Монғолия қазақтарының халық әндері. - М.Х.Р. Баян-Өлгей, 1983.
8. Ақатаев С. Инжу маржан секілді.- Алматы, “Өнер”, 1995.
9. Тұрмағамбетова Б.Ж. Қазақстанның батыс аймағының ән мәдениеті. Монография/ - Алматы «Тау самалы», 2009.-320 б.
10. Тұрмағамбетова Б.Ж. Ұлттық өнер- өміршең қазына. Ғылыми зерттемелер мен мақалалар.- Алматы 2013.-360 б.
11. Жұбанов А. Замана бұлбұлдары.-Алматы, 2013.- «Драйк пресс». 2001. - 440 б.
12. Затаевич А.1000 песен казахского народа.М., 1963.
13. Затаевич А. 1000 песен и кюев казахского народа.-Алматы: «Драйк пресс», 2004.-132 б.
14. Медеубекұлы С., Мүптекеев Б. Жетісу әуендері – Алматы: «Өнер», 1998.-240 б.
15. Еңсегенұлы Т. «Сыр бойы ақын-жыраулары», Әдеби зерттеу – Алматы: «Білім» 2000, 243 б.
16. Алматов А., Токжан Т., «Көрұғлы», Алматы, Дайк-Пресс, 2008. - 292 б.
17. Мағауин М., Байділдаев М., «Ай, заман-ай, заман-ай», Алматы, 1991. - 384 б.
18. Алдашев Ш., «Базар Жырау шығармалары», Алматы, 1986, - 200 б.
19. Құрманғалиева М., «Әнімен елін тербеген», Алматы, 2010, - 432 б.

«КЕЛІСІЛДІ»

Қазақстан Республикасы
Оқу-ағарту министрлігінің
Техникалық және кәсіптік
білім департаменті

_____ (қолы) _____ (Т.А.Ә)
« ____ » _____ 2023 ж.

